

בעית הפליטים – ההיבט הדמוגרפי

עתליה בן-מאיר

עלמו. בכך כל התהיפות הטוראותיות אלה, היו היהודים מרכיב קבוע במרקם התיכון.

אין ספק, כי היהודים שהיו בארץ ערב היו ציוניים. תפילותיהם היו ספוגות בכיסופים הארץ-ישראל ולירושלים. מוטיב מרכזי בתפילות של השבת והחגיגים היהודים היה הערגה לירושלים. מעולם לא נתקו היהודים את קשריהם עם ישראל או עם אחיהם שישבו בה. עם זאת, הם המשיכו להתגורר בגולה וייסדו קהילות משגשגות בכל רחבי המזרח התיכון ובפרט אפריקה. למורת הדיכוי, הרדיפה ותקופות של המרות זו כפiosa לא עבו היהודים את ארונות מולדתם.

הדבר מעורר תמייה: מדוע בכל זאת נמלטו היהודים מארצות ערב שלהם, ברוב המקרים, חסרי כל, בהשアイים את כל רכושם מאחוריו? משה דחוף וטורומטי ביותר חייב היה ל��ות על מנת לאלאם לנטוш אלפים וחמש-מאות שנות היסטוריה.

מנקודת המבט של תחילת המילניום השלישי זהה שאלת מסובכת, אולם ניתן להסבירה בכך שבר עם התקופה בה התרחשcia יציאה המונית זו. יהודים החלו להימלט מארצאות עבר משנת 1947. באthon שנים הולמים היה עדין מזועזע נוכת אימי השואה וממדיה. אותו עולם שאל: איך זה קרה שאთה גרמניה, שנשאה את כתר התרבות והמדע, השילכה מהחרדי גוועה אלף שנים ציביליזציה והשמידה שישה מיליון יהודים? מודיען, אפוא, הגיעו היהודים בארצות ערב למסקנה כי גם חיותם בסכנה?

ב-24 בנובמבר 1947, הכריז הייכל פאשה, הנציג המצרי באו"ם, מתק נסיון לאיים על נגניו האו"ם ולהניאם מותמייה בחלוקת:

מיליון יהודים חיים בשלים במצרים [ובMEDIAOT מוסלמיות אחרותו] ונוהנים מכל זכויות האזרחות. אין להם כל רצון להגר לפולשתן. עם זאת, אם תוקם מדינה יהודית, איש לא יוכל למנוע הפרות

בעית הפליטים: למעשה, hilofii-אוכלוסין

ב מחצית השנייה של שנות ה-40 עקרו عشرות מיליוני אנשים מהתהווים וממולדים והפכו לפליטים. להלן מספר דוגמאות: 2,388,000 מוסלמים מהודו לפקיסטן; 2,644,000 היהודים עזבו את פקיסטן ועברו להודו; 1,800,000 קוריאים עברו מן הצפון אל הדרום; 13,500,000 גרמנים, לפחות מוצאים, עברו ממזרח אירופה למערב, לרבות 3,000,000 גרמנים-סודטים, אשר נקלטו כולם על ידי שתי הגרמניהות. משנת 1949 ועד 1961 קלטה גרמניה המערבית יותר מ-3,500,000 פליטים מזרחה-גרמניים.

בשנים אלו התקיימו במרקם התיכון שתי בעית פליטים בעת ובוניה אחת. האחת – בעית הפליטים העربים, שזכתה להשכלה נרחבה ביותר בתודעה הבינלאומית, והשנייה – בעית הפליטים היהודיים, שזכתה להעתלמות כמעט מוחלטת. תנעת המונים זו של פליטים באזורי התறוכה בתקופה של מהומה רבתית בכל רחבי העולם.

גירוש היהודים מארצות ערב

ג כוחות רצופה של קהילות יהודיות התקיימה מאז גליות אשור ולב במאה ה-8 ובמאה ה-6 לפני הספירה, אלף שנים לפני הפלישה הערבית לא-ישראל וייתר מאלפיים וחמש-מאות שנים לפני הולດתו של מדיינוס ערב המודרני. אימפריות קמו ונפלו: בבל, פרס, יוון, רומי, האימפריה המוסלמית והאייפריה העותמאנית. דתות חדשות הגיעו לאזור ואף הן

ד"ר עתליה בן-מאיר למדתה באוניברסיטת נסאל, דרבנן, אפריקה הדרומית.
ע"מ פרסמה מאמרם על סוביית היחס של המפלגה הלאומית (National Party) לשאלת האפרטהייד. זהו פרסומה הראשון בתניב.

סעید, ראש ממשלת עיראק, הציע לגרש את היהודים בהזמנויות שונות. בפברואר 1949 הוא העלה את הנושא בפני סאמיר אל ריפעי, ראש ממשלה ירדן. בשעת ועדת הפיקוס של האו"ם ב-18 בפברואר 1949 הוא אמר: "עד עתה הייתה עיראק מסוגלת להגן על 160,000 היהודים שלה, אבל אם לא ישתפרו התנאים ולא דברו, עיראק עלולה להיות וצונם הטוב במעטם ולא בדיבורים, עיראק עלולה להיות חסרת אונים במניעת פעולה ספרטנית של העם". ב-8 במאי, 1949, דן סאמיר אל ריפעי באפשרות לחילופי גורמים. אם יחוליט האו"ם בזכות חלוקת פלשתין, הוא עלול לשאת אחריות להפרות סדר חמורות יותר ולטבוח של יהודים במספר רב.⁴

קליטתם של פליטים יהודים מארצות ערב בישראל

הגדירה של פליט פלשתיני על ידי UNRWA: מי שהתגורר בפלשתינה לפחות שנתיים לפני הסכום ב-1948, צריכה לחול גם על 800,000 יהודים, אשר נמלטו מארצאות ערביות ומוסלמיות נוכחות אלימות אנטישמיות בחסות המדינה. בנוסף, יש להחיל את הגדרה גם על יהודי העיר העתיקה ומזרחה העיר בירושלים, יושובי גוש עציון וצפון ירושלים ומקומות נספים בארץ-ישראל, שנסוגו או התפנו במהלך מלחמת העצמאות של 1948. למעשה, UNRWA התמקדה תמיד אך ורק במקומות של הפלשתינים. אף ארונו בינלאומי לא השיט סיוע כספי לקליטתם של יהודים שעלו לישראל מארצות ערב. טבלה 1 מציגה את התפלגות העלייה על-פי שנת עלייה וארכ' מוצא. במונחים יחסיים היה זה גל עלייה חסר-תקדים. האוכלוסייה היהודית בישראל, שמנתה 650,000 נפש, הוכפלה בסוף שנת 1951.⁵

בין השנים 1948 ו-1986 הוציאו 10.88 מיליארד דולר (בערך) של (1986) על תובלה וקליטה ראשונית, דיוור, יצירת מקומות עבודה, התIFICATIONS כפרית והוצאות חינוך הרכוכים בקלטיהם של יותר מ-580,000 עולים שהגיעו לישראל מארצאות ערב. עובדה זו עומדת בנגדן חריף לסכומים העומדים שתרמו הארץ המוסלמיות, במשך שנים, לסייע לפליטים הפלשתינים.⁶

סה"כ מדינות ערביות והן עלילות להוביל למלחמה בין שני הגושים. ארגון האומות המאוחذות אין יכול להתעלם מן העובדה, כי הפתורון המוצע עלול לסכן מיליון יהודים החיים בארץות המוסלמיות. חלוקת פלשתין עלולה ליצור, בארץות אלה, אנטישמיות שתהיה קשה יותר לעקירה מאשר האנטישמיות אותה ניסו מדינות הברית להכחיד בגרמניה. אם יחוליט האו"ם בזכות חלוקת פלשתין, הוא עלול לשאת אחריות להפרות סדר חמורות ביותר ולטבוח של יהודים במספר רב.¹

שלושה ימים לאחר מכן, ב-28 בנובמבר 1947, מעל דוכן הנהאמים של העצרת הכלכלית, המשמע פאול אל-גיאמל, שר החוץ הירקי דאז, איומים כלפי יוזם עירק: "כולם מודעים לכך שלעתים קרובות עצם ההמוןים חזק יותר מן המשטרת". והוסיף: "ארה"ב, אשר לא הייתה מסוגלת לדכא התפרצויות של רגשות גזעניים, כגון מעשי לינץ', תבין כי עם כל הרצון שבועלם, הממשלה במרח התקנון אין מסוגלות להשתלט על המוסלמים הזרים".² הכרזות אלה לא נאמרו בלבד רק. ודיpta האוכלוסייה היהודית קדמה להחלטת האו"ם על חלוקת פלשתינה ב-29 בנובמבר 1947. עליית קרנה של הציונות בחברה היהודית הובילה לדיפיה שיטית וזרונית יותר של יהודים היושבים בארץות ערב. בכך מלחמת העולם השנייה ולאחריה הידרדר מצב הפיזי והפוליטי של היהודים באורה דרום. בנובמבר 1945 שחרג גל של פרעות את ארצות ערב. מאות יהודים נהרגו, רכושים נבזז-בתים-נכנת היחסתו.³

על רקע האנטישמיות הרשימית נראה כי לא היו אלה מקרים מבודדים, בדומה לפגימות האקרים ביהודים במשך 1300-1400 שנים של שלטון מוסלמי. היהודים החלו לפחות ממאץ מתואם של ארצות ערב להשמדת האוכלוסייה היהודית. ככל שנטרבו ונפוצו מאסרים, החרמות, חוקים אנטישמיים וגזרות כלכליות כך גברו השתותיהם של היהודים. ערב ראה: מורייס מ. רומני, עניינם של היהודים מארצאות ערב: נושא שנונה, הארגון העולמי של יהודים מארצאות ערב (WOJAC), תל-אביב, ישראל, 1983, עמ' 36-29.

¹ United Nations, Official Records of the Second Session of the General Assembly, Ad Hoc Committee on the Palestinian Question, Summary Records of Meetings, September 25 to November 25, 1947 Lake Success, New York, p. 185. Yaakov Meron, The Expulsion of Jews from Arab Countries: the Palestinians Attitude Towards it and Their Claims. The Forgotten Millions, Edited by Malka Shulewitz, p. 84.

² The New York Times, 25 November 1947.

³ לתיאור מקרין יותר של החקיקה האנטישמית והנקorrisים וברכשות שנגרם ליהודים בארץות ערב ראה: מורייס מ. רומני, עניינם של היהודים מארצאות ערב: נושא שנונה, הארגון העולמי של יהודים מארצאות ערב (WOJAC), תל-אביב, ישראל, 1983, עמ' 36-29.

Yaakov Meron, "The Expulsion of Jews from Arab Countries: The Palestinians Attitude Towards it and Their Claims," The Forgotten Millions, Edited by Malka Shulewitz, Cassel, N.Y. 1999, pp. 88-89.

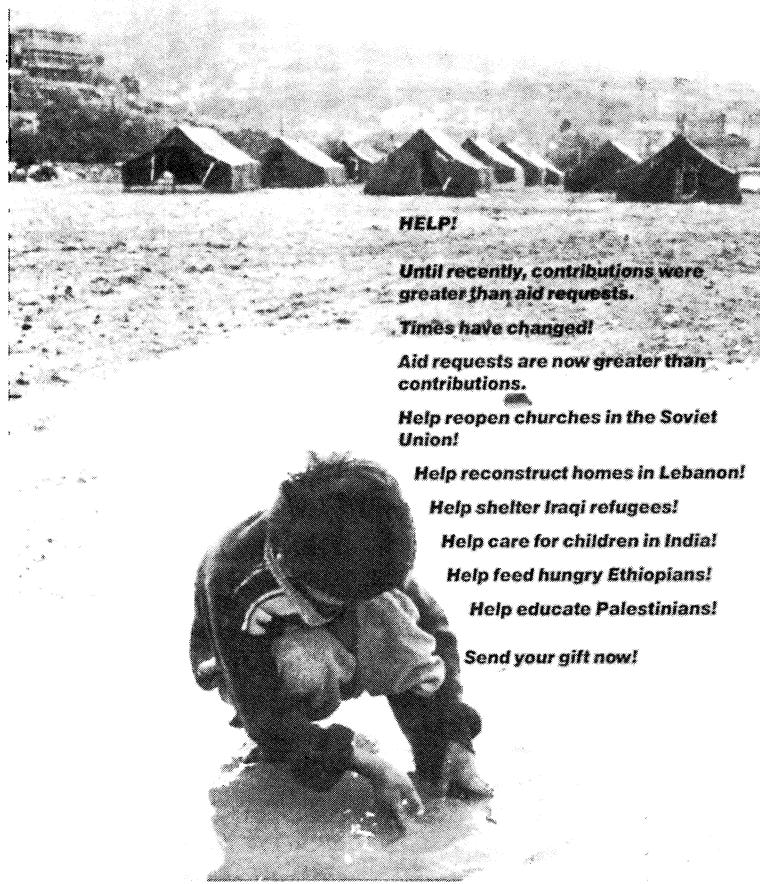
⁵ יהודה דומיין, יהודים בארצאות ערב, WOJAC, 1993.

⁶ משרד ראש הממשלה, מסמכי רעק: נושא הפליטים.

טבלה 1 העלייה היהודית לישראל מארצות ערב, 1948-1971

סה"כ	1965-71	1961-64	1955-60	1952-54	1948-51	
577,012	49,849	118,044	118,713	30,709	259,697	סה"כ מכל הארץ
9,975	2,945	1,401	2,102	614	2,913	סוריה ولبنון
128,510	1,609	541	1,055	1,934	123,371	עירק
50,523	334	704	303	867	48,315	תימן – עדן
254,715	30,153	100,354	79,869	16,076	28,263	מרוקו
20,100	3,177	9,680	2,989	444	3,810	אלג'יר
48,428	7,753	3,813	17,506	5,973	13,293	טוניס
35,517	2,148	318	435	1,644	30,972	לב
29,244	1,730	1,233	14,364	3,157	8,760	מצרים – סודן

הערה: בשנים 1948-1951 הסתכמה העלייה הכלכלית לישראל ב-686,739 נפש.

מחנה פליטים. ניצול הסבל האנושי על ידי החזקה פליטים במחנות במחلك חמשים שנים, רק על מנת שישמשו בבוא העת בשר תותחים נגד ישראל, שיק מנסתם למשיע הפעש הבוים' ביותר בהיסטוריה. אולם, זאת על-פי תפיסה מערבית. בעין הערבים, העובדה שהפליטים השילמו עם חי דלות ועוני, בנסיבות היום הנקם, היא עדות לנבדות נש ונכונות להקרבה.

כ-950,000 ערבים נענו להוראה זו ועזבו את הארץ; כ-150,000 מהם נשאו והפכו לאזרחי מדינת ישראל. לא הייתה תכנית-אב להגלוות את העربים. אדרבא, קיומה של אוכלוסייה ערבית נכל בעקבות בתכנית האב של בן-גוריון עבר ממקום יהודים וערבים. כוחה של ישראל עלייה המוניה: "نكודות המוצא לפטרון סוגיות העربים במדינה היהודית חנה, לדעתו, החוץ להקשר את הקרען להסתם עברי-יהודי"⁸. כתוצאה לכך התאמכו ופי השולטן היהודים לשכנע את העربים הפלשתינים להשיאר ולא להקשיב לקריאתה של ההנהגה הערבית. לדוגמה: העצרת של יהודי פלשתינה פרסמה קריאה זו ב-2 בנובמבר 1947⁹:

⁷ ראה נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בעשורים 1951-2.

⁸ מצוטט אצל Efraim Karsh, "Falsifying the Record: Benny Morris, David Ben-Gurion and the 'Transfer' Idea, Israel Affairs, Vol. 4 No. 2, Winter, 1997 pp. 47-71.

⁹ Middle Eastern Studies, January 1986.

תהליך ההסתגלות היה קשה ומלא בעיות. אחד השינויים החשובים ביותר שניכפו על העולם החדש היה בתחום התעסוקה והמקצוע. המעבר לישראל היה ברוך במעבר לתחומי תעסוקה אחרים, וכתוכאה מכח התחולל משבר שחקן מן העולים טרם התואוש ממנה⁷. ישראל יכולה להיות לטפל בצריכים הפיזיים של הפליטים, אך לא במאזן ובמתחם הכרוכים בשינויו החתמיות שלהם. העולם המוכר להם אבד בלי שוב, והשוני החיריף בין המבנה הכלכלי בישראל לבין המבנה שהוא מוכך להזקעה על תהליכי ההסתגלות. מאוזרים גאים נקלעו העולים לנצח של נחיתות, אבטלה וחימם בשולי החברה הישראלית.

אכן, לא הכספיים לצוין הניעו את היהודים מארצאות ערב להיקלע לנצח עמוס זה. לא מדינת ישראל היא שהכריחה אותם לנטו את כסיהם ולבחור בא-ידי-און ובאי-ציונות. העוניות, האלימות והפחד מפני התగבורותן כפו עליהם את החלטה. הציווית רק הורתה את הדרך.

גם לגבי ישראל הייתה קליטתם של הפליטים היהודיים מארצאות ערב רצופת מותחים ואתגרים. המאגר החברתי, התרבותי והכלכלי של המדינה עמד לעתים על סף קריסה. אלם בשל שניים מוחיקי לכת במבנה הדמוגרפיה. אולם הבלטי-אפרורי השוע. יותר מ-50 שנה החלפו מאז, ולמרות שעדיין נותרו כמה בעיות בלתי פתרות, בסיכון של דבר השתלבו הפליטים בחברה הישראלית והוכיחו כי התווית "פליט" אינה מותייחסת אליהם.

הזכויות הלגיטימיות של היהודים מארצאות ערב

ושא הזכויות הלגיטימיות של הפליטים היהודיים מארצאות ערב הועלה במהלך המשא ומתן לשולם עם מצרים. ניר העמדה שנחתה בין אריה"ב לבני ישראל ב-5 באוקטובר, 1977, קבע כי פטורן בעיתם הפליטים העربים ובעיתם הפליטים היהודיים יהיה בהתאם לקוים מנחים ומוסכמים הדדיים. הנשיא ביל קלינטון נתקל ביטוי במסיבת העיתונאים שהתקיימה ב-27 באוקטובר 1977, באומרו: "ובכן, לפלשתינים יש זכויות, כמובן שיש גם פליטים יהודים ולהם אותן זכויות כמו לאזרחים".

בסיומו של דבר, סעיף 8 של הסכם המסוגרת לשולם, אשר נחתם בקמפ-דוויד ב-17 בספטמבר 1978, הכיר בזכויותיהם של הפליטים היהודיים וקבע במפורש, כי "הצדדים מסכימים להקים ועדת תביעות ליישוב הדדי של כל התביעות הכספיות".

הפליט הפלשיני ככלי-משחק

ה מקורות לבעית הפליטים הפלשינים נעצרים בסירובן של מדינות ערב לקבל את תוכנית החלוקה של האו"ם ב-1947, והחלתו נצא למלחמה נגד המדינה היהודית שזה עתה נולדה. עוד לפני פרוץ הקרבנות ובמהלך המלחמה קראו מדינות ערב לערבים הפלשינים לעזוב את הארץ, באופן זמני, כדי לפנות מקום לצבאות הפלשינים ולחזור עם הצבאות הערבים המנצחים.

הפליטים הנה תוצאה ישירה מהתurbותן של מדינות ערב, מתחנכו לחולקה [של פלשתינה] ולמדינת ישראייל. בנגדו לתייחסותן של מדינות ערב לאחרון, הכרזת העצמאות של ישראל, שפורסמה ב-14 במאי 1948, הזמינה את הפליטים להישאר בתיהם ולהיות אזרחים שווים במדינה החדשה:

אנו קוראים, גם מתוך התקפת הדמים הנערכת עליינו ישיה חודשים, לבני העם היהודי, תושבי מדינת ישראל, לשמר על השלום ולטול חלק בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושויה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה הזמינים והקבועים. אנו מושיטים יד לשולם ולשנות טובה לכל המדינה השכנות ועמיהן.

הטיפול בפליטים הפלשטים

הערבים טוענים, כי עד 800,000 פלשתינים הפכו לפליטים בשנים 1947-1949, אך אין כל ספק כי מספרם אלה מנוגדים. בפיקד האוכלוסין האחרון שערך ב-1945 נמצא 756,000 תושבי קבוע ערבים בארץ-ישראל. בפיקד אוכלוסין של ממשלה ישראלית ב-1949, אחרי המלחמה, נמנו 160,000 ערבים. פירשו של דבר כי לא יותר מ-650,000 ערבים פלשתינים יכולים היו להפוך לפליטים. דו"ח של מთוך האו"ם הגיע למספר נזוק אחד יותר: 472,000.

ב-8 בדצמבר 1949, הקימה העצרת הכלכלית של האו"ם UNRWA כגוף זמני המועד להקל על הפליטים הפלשטים. א"פ-פי-肯, העربים דחו בעקבות כל תכנית להקל על סבלם או על שיקומם: העוצמה של מעצמה הביטחון מ-1949-1951 עלricht סקר במגמה ליישב את הפליטים באזוריים אלה".

ב-23 באפריל כבשה ההגנה את חיפה. דו"ח של המשטרה הבריטית מ-26 באפריל מסביר כי "היהודים עשו כל מאמצ' כדי לשכנע את האוכלוסייה הערבית להישאר ובתי-העסק בחיקם. הרגילים: לפתח את החניות והאינטנסיס של בטוחים. דו"ה בונ-גוריון שלח את גולדה מאיר לחיפה על מנת לנשוט לשכנע את העربים להישאר, אך היא לא הצליחה בכך בשל הפחד של העربים מפני פעולות תנומול. בתום

הנוצריות:

לא היבט הפליטי, יכול היהה בעיתות הפליטים העربים הגיעו אל הפטון הקל ביותר על ידי השתלבות. מבין כל בעיות הפליטים לאחר מלחמת העולם השנייה, אין הפליטים העربים שונים באמונותם, בשפטם, בגזע ובמבנה החברתי שלהם מן [הערבים] האחרים בארץותיהם".¹²

גם ראלף גארווי, מי שהיה מנהל UNRWA באוגוסט 1958 – עשור לאחר עקורותם, סיכם את הטיפול בפליטים באופן הבירור ביותר: "מדינות ערביין רוצחות לפרט את עיתות הפליטים. הן רוצחות להחזקה כפצע פתוח, כפיגעה בכבודו של האו"ם וכנקש נגד ישראל, למנהיגים העربים לא איכפת אם הפליטים חיים או מתים".

במשך השנים לא התחולל שום שינוי של ממש. דו"ח של האיחוד האירופי, שפורסם במשך תקופה ארוכה, המליך על

ה毋רות של שנות ה-50 היו העתק של מחנות הפליטים, אך אלו נעלמו במהרה. במהלך חמישה שנים הפכה ישראל לאחת המדינות העשירות בתבל, ושוכני המערות של פעם מטמאים החיים בתמיא לגשם של 18 אלף דולר. אולם, בحسبו ההיסטורי ארוך, לא חוללה הצלחה מרשימה זו כי אם חולשת דעת, קריסה ערכית ובגידה בתכליות החיים הלאומי.

מוחך ציפייה להקמתה של מדינה יהודית, הכריזה הסוכנות היהודית ב-30 בנובמבר, יום אחד לאחר הצבעת האו"ם בזכות החלוקה: "הנושא העיקרי החגיגות הספונטניות שאנו עדים לו היום הוא שאיפתה של קהילתנו לבש שלום, ונחישותה להשיג שיטור פעולה פורה עם העربים".

א"פ-פי-Ken, ב-8 במרץ 1948, הורה הוועד היהודי העליון לוועד הלאומי היהודי בירושלים לזכות על נשים, ילדים וזקנים בירושלים לעזוב את ביתיהם: "כל התנדבות לפקודה זו מהוות מכשול למלחמה הקדומה ותפריע למבצע הלוחמים באזוריים אלה".

ב-23 באפריל כבשה ההגנה את חיפה. דו"ח של המשטרה הבריטית מ-26 באפריל מסביר כי "היהודים עשו כל מאמצ' כדי לשכנע את האוכלוסייה הערבית להישאר ובתי-העסק בחיקם. הרגילים: לפתח את החניות והאינטנסיס של בטוחים. דו"ה בונ-גוריון שלח את גולדה מאיר לחיפה על מנת לנשוט לשכנע את העARBים להישאר, אך היא לא הצליחה בכך בשל הפחד של העARBים מפני פעולות תנומול. בתום

הקרב עזבו את חיפה יותר מ-50,000 ערבים".¹⁰

עם התפשטות הלחימה, וכך האפשרות של תבוסה הפכה למציאות, גברה בריחת העARBים. ב-15 במאי, עם ההכרזה על הקמתה של מדינת ישראל, פלשו הצבאות העARBים לשראל במטרה מוצחרת להשמיד את האוכלוסייה היהודית. בהכינו את הבמה להציג המצוופה, ניבא עוזאם פאשה, המזכיר הכללי של הליגה הערבית: "מחלמות השמדה, טבח ענק, אשר יזכר לצדם של מסעי הצלב ומעשי הטבח של המונגולים".¹¹

הפלישה נכשלה, אך צרעה את עיתות פליטים, אשר בריחות נוצלה על ידי ארציות ערבי, על מנת להשיג את מה שחש לא הצלחו להשיג במהלך: חורבנה של מדינת ישראל.

אמיל חורי (Ghouri), מזכיר הוועד היהודי העליון של פלשתינה, התייחס בעיה זו באומרו: "עובדת קיימים של

¹⁰ ראה גם : New York Times, April 23, 1948 and March 4, 1949; The Times, May 3, 1948; The Economist, October, 1948. מונסניר גורני, תcis, הבישוף הקתולי-יעוני אורטודוקסי של גליל, בעיתון הבירורי Sada Al Janub, August 16, 1948 תחת השידור ריסין, 13 באפריל 1949, ובגב עלייא בעי תון הלבנוני הני-יורקי 1951, Al Hoda Ad Difaa September 6, 1954; Filastin February 19, 1949.

¹¹ New York Times, May 16, 1948.

¹² Avi Beker: "Perpetuating the Tragedy: The United Nations and the Palestinian Refugees", The Forgotten Millions, edited by Malka Shulewitz, Cassel, NY-London, 1999 pp. 143-144.

ישראלית¹⁵, הערכה כי כמיליון איש יעברו אל הגדה המערבית ועזה, אם יאפשר להם לעשות זאת. המאגר הגדל ביותר של "המגירים" פוטנציאליים הוא מקרוב תושבי מחנות הפליטים: 300,000 לבנון, 150,000 בירדן, 80,000-50,000 מסוריה.

הכלכלנית רות קלינוב נקבעה ב-1995 במספר צפוי של 500,000 פליטים חורדים, ואילו מאرك הילר וסרי נסינייה הערכו כי בין 750,000 ל-1,000,000 פליטים ישבו¹⁶. דונה ארצט¹⁷ חצתה כי כ-1,500,000 פליטים יושמו בסופו של דבר ב'פלשתינה'.

שיעור השיבה ואזרוחה

ה מצדדים בשיבת הפליטים הפלשטיינים מצינינם מקרים בהם הוכחה השיבה כפרטן מוצלח. לרוב הצער הם מתעלמים לחוטין משני גורמים עיקריים: שיעור ההגירה ואחוות החווורים מותוק כל האוכלוסייה של הארץ הקולעת¹⁸. כפי שניתן לראות, החווורים היוו אחוז קטן ולעתים אף זניח, מותוק כל האוכלוסייה הקולעת.

Avi Beker, ibid. p. 50. ¹³

¹⁴ שלמה גזית, בעיתת הפ-טיסים הפלשטיינים, תל-אביב: מכון יפה לעיונים אסטרטגיים, עמ' 11, 1995.

¹⁵ צבי שטיינבוים, הפליטים הפלשטיינים: דיין, קון ופטרון אפשרי, תל-אביב, קרן ארמנד האמר לשינוי פעולתו הכללי במרקח התיכון, עמ' 37-38, 1993.

¹⁶ מצוטט עyi שטיינבוים, שם, עמ' 36.

¹⁷ Donna Arzt, "Negotiating the Last Taboo: Palestinian Refugees", Jordan Times, July 7, 1994. See also Refugees into Citizens: Palestinians and the End of the Arab-Israeli Conflict, New York: Council on the Foreign Relations Press, 1977.

¹⁸ הערכה.

¹⁹ אל-סלבדור; 5,839,079 גואטמלה; 12,335,580 ניקרגואה. 4,717,132

²⁰ The State of the Worlds Refugees: In Search of Solutions, Oxford, University Press-UNHCR, 1995. קיימים עדיין 40,000 פליטים מגואטמלה במקסיקו.

²¹ הלשכה הסטטיסטית הפלשטיינית.

השתלבות הפליטים בארץות מגוריהם, ובכך עורר מחלוקת והסתיגיות פלשטייניות¹³.

טבלה 2 מציגה את תמונה מצבם הנוכחי של הפליטים הפלשטיינים.

טבלה 2 פליטים רשומים ב-UNRWA (יוני 1995)

סה"כ	במחנות	לא במחנות
1,288,197	1,050,009	238,188
517,412	385,707	131,705
683,560	320,934	362,626
346,164	170,417	175,747
337,308	253,997	83,311
3,172,641	2,181,064	991,577

השלכות דמוגרפיות של השיבה פליטים חוזרים ודמוגרפיה בمزricht התיכון

כ וחות דמוגרפיים משנים בהדרגה את הרכב האוכלוסייה בישראל. בשנת 2005 הגיע האוכלוסייה המוסלמית ל-1.4 מיליון נפש והאוכלוסייה היהודית התקנו לכדי 77 אחוזים. שלמה גזית, בהבוחינו בין ישראל גופא לבון השותחים של פלשטיינה המנדטורית, שלו שיבת הפליטים לישראל גופא, וקובע חד-משמעית כי חזרתם של פליטים פלשטיינים במספר משמעותי אל ישראל תוהזה أيام על אופייה היהודי של המדינה". יתרה מזאת, "חשיבות הפליטים תרע באופן ממשוני את המean העדיין בין האוכלוסייה היהודית והערבית בתחום ישראל", תגבר את האIOS מקרב הקיצוניים ותשכנן את גבולות 1967 של ישראל"¹⁴.

למרות הכרתו בסכנות הדמוגרפיות, אין לשלהם גזית כל מוסר כלויות בתמייתו בהקמת מדינה פלשטיינית עם "חוק שיבה" המבטיח לכל פלשטיין בגלוות את הזכות להגירה, אם ירצה בכך. לפि השקפותו, הצפה של מאות אלפי פליטים השבים אל המדינה הפלשטיינית תיצור בעיה רק למתנחים. התקהלה של מיליון פלשטיינים על גבולות המזרחי של ישראל אינה נפתחת בעינויו סכנתה.

יתכן שההנחה שלו מבוססת על הנחות שגויות. גזית צופה, כי בשנת 2005 הגיע האוכלוסייה הפלשטיינית בגדה המערבית ובזעה ל-2,491,791 נפש. תחזית זו נתבDATAה על ידי מפקד אוכלוסין פלשטייני מ-1997 המציג כבר עתה מספר גדול יותר.

עיקר הבעיה של מתנגדים זכות השיבה הפלשטיינית נסב על נושאamazon האוכלוסין בין יהודים לבין ערבים ממערב לנهر הירדן. טבלה 5 מציגה את התפלגות האוכלוסייה הערבית-יהודית ממערב להר הירדן. נכון שיעור הלידה הגבוה יותר בקרב האוכלוסייה הערבית לעומת האוכלוסייה היהודית ברור, כי שוויון מספרי יושג בעתיד הkrroob biytor. תוצאותיו של תרחיש זהה הן קרייטיות על עצם קיומה של ישראל.

למרות שלא קיימת הערכה רשמית של המספר הצפוי של פלשטיינים חוזרים, זיווית שטיינבוים, אנגליסטית

טבלה 3: אחוז החווורים ביחס לאוכלוסייה הקולעת

הארץ הקולעת	מספר החווורים	% החווורים מותוק האוכלוסייה הקולעת	% החווורים מותוק מותוק מותוק
Afghanistan	2,800,000	11	
בנגלה-דש (1971)	10,000,000	7.8	
קמבודיה	365,000	3	
מרכז אמריקה ¹⁹	118,000 ²⁰	0.5	
בריטניה	30,000	0.5	
גאנा	כ-1,000,000 ^(?)	(?)	
ירדן	כ-360,000 ^(?)	(?)	
טורקיה	כ-300,000 ^(?)	0.5	

הבה נשווה את המספרים דלעיל עם הערכות, על-פי שלושה תרחישים שונים, של מספר הפלשטיינים החווורים והאחוות שלהם בתוך הרשות הפלשטיינית. הבסיס לחישוב הוא מפקד האוכלוסין הפלשטייני: 2,597,616 נפש.²¹

טבלה 4: השלכות של תרחישים:
אחוות החווורים אל הרשות הפלשטיינית

תרחיש 1	תרחיש 2	תרחיש 3
38.5%	1,000,000	1,500,000
58.0%	850,000	
32.7%		

טבלה 5 מציגה שלושה תרחישים המתיחסים להתפלגות הדמוגרפית באזורי שטחים ממערב לנهر הירדן.

האחרים" בישראל, ותפוגע ב"סדר הציבורי ובטובת הכלל בחברה דמוקרטית"²⁵. האמנה הבינלאומית מעניקה לישראל את הסמכות לבטל את זכות השיבה של הפליטים הפלשתינים על יסוד סעיף 4, הקובל במשפט כי זכות זו ניתנת לשיערה "בשעת חירום ציבורית המאיימת על חייהם האומה".²⁶

החלטות האו"ם בעניין הפליטים הפלשתינים

ג 11- בדצמבר, 1948, אישרה העצרת הכללית של האו"ם את החלטה 194 המתייחסת למשיעי האיבה בפלשתינה המנדטורית לשעבר. סעיף 11 בחלהה קובע, כי "הפליטים הרוצים לחזור לבתיהם ולחוות בשלום עם שכניםיהם יורשו לעשות כן במועד הקרוב ביותר לאחר האפשרי, ופיקודיהם ישולמו עבור רכושם של אלה הבוחרים שלא לחזור".

כך החלטה III 194 לא העניקה את "זכות השיבה" אלא הנחתה במפורש את החזרה למולדת בשאייפה "להיות בשלום עם שכיניהם". מיסיון ההחלה מובן מאליו, כי האו"ם הכיר בכך, שאין לפוטר מישראל לחזור אוכלוסייה עונית העוללה לטכן את ביתהונה. ההחלטה לא הכירה בזכות השיבה, אלא הייתה בגדר המלצתה, כי הפליטים יהודים וערבים, ישבו לבתיהם וחיו בשלום. הממשלות הערבויות ביסטו את תביעתן לחזרה הפליטים לשבתיהם על פיסקה III של אותה החלטה.

שימת כל הדושג אך ורק על משפט אחד ("להקל על החזרת הפליטים"), מעוותת את מטרתה ואופייה של ההחלטה, אף היא רק מאשר את הצורך של הפליטים. היא נמנעה מכל אזכור אשר בקשה לכונן הסדר ערבי-ישראל בדרכי שלהם. החלטה 237 של מועצת הביטחון של האו"ם, ב-14 ביוני 1967, קראה לישראל רק "להקל על השיבה", אך לא העניקה את "הזכות" לשיבה לתושבים, אשר נמלטו מן השטחים. החלטת מועצת הביטחון, 242, נתקבלה ב-22 בנובמבר, 1967, אף היא רק מאשר את הצורך בהשגת "הסדר צודק של בעליית הפליטים". היא נמנעה מכל אזכור של פלשתינים ורומה על הטעיניותם ביחס לتبיעותיהם הטריטוריאליות. החלטה זו נשענת, במפורש, על סעיף 2 של מגילת האו"ם הדורש "רצון טוב". ההחלטה אינה מציעה פתרון מחייב, בוודאי מותן ההכרה בעובדה שהפליטים היהודים מארצאות עבר וואים אף הם להסדר צודק.

האם "זכות השיבה" היא אכן
צדע-ענק לעבר השלום?
אין כל בסיס חוקי ל"זכות השיבה"
אל ישראל גופה

זכות השיבה" נקבעה כהוראת-שעה בהצהרה הכללית של זכויות האדם והאמנה הבינלאומית לצכויות אזרחיות ופוליטיות. עם זאת, זכות השיבה אינה בלתי ניתנת לחילול והוא כפופה לטיעפי ביטול המגבילים את האפשרות ליישמה. את הטעיפים המגבילים ניתן לסוג תחת הכותרות של ביטחון לאומי.

זכות השיבה של הפלשתינים לא רק שאינה מוגנת בהצהרה הכללית או באמנה הבינלאומית אלא אף סותרת אותן.

החוק הבינלאומי מותנה כי השיבה תהיה אל ארץ בה היה הפליט אזרח. לאחר שהחוק הבינלאומי מבוסס על ריבונות המדינה, זכות השיבה מניחה מושך את קיומה של ארץ אליה יכול האדם לחזור. היות שהפלשתינים לא היו מושך מתיini ישראל, אין להם זכות לשוב לישראל.

זכות השיבה מוענקת לנtíים. ואילו הפלשתינים לא היו מעולים נtíים או תושבי-קבוע של ישראל. הם ברחו לפני הקמתה של מדינת ישראל ב-1948, או לפני שאזורי מגוריהם נכבשו על ידי ישראל ב-1948 או ב-1967.²³

הרשות הפלשתינית לא הייתה קיימת ב-1948 או ב-1967, על כן הפליטים הפלשתינים אינם יכולים להיות נתיניה, ואין לה אפוא שום סמכות להעניק להם את הזכות לשוב אל גבולותיה.

- על בסיס הטעיף המגביל, הכלול בסעיף 29 של ההצהרה הכללית, זכות השיבה תיצור סכנה קיומית לישראל.

זכות השיבה אינה מתייחסת להמוני אנשים שנעקרו מקומות. יאג'רסקוביד, בהציגו את ההוראות הכלולות בסעיף 12 (4) של האמנה הבינלאומית מ-1996 ('שלא תישל באופן שרוורתי מאייש הזכות להיכנס אל ארצו'), כותב כי הוראות אלה אין מתייחסות לתנועה המונית של פליטים מאזור מלחה, אלא שהזכות הנה אינדיבידואלית.²⁴

ההגבלת הכללית של הפסקה בסעיף 29 של ההצהרה הכללית של זכויות האדם מ-1948 מתירה את אי-ישומה של הזכות. אין ספק כי הצפה של יותר ממיליון פליטים עיינים יתפר את חירותיהם של

²² הלאכה המרכזית לסתט טיסטיקה, ישראל.

²³ הוות לפידות, "זכות השיבה בחוק הבינלאומי", עמ' 103-25, דם, 1986.

²⁴ מצוטט עyi לפידות, עמ' 111.

²⁵ לפידות, שם, עמ' 115.

²⁶ לפידות, שם, עמ' 115.

טבלה 5: השלכות של התפלגות דמוגרפיה ממזרח להר הירדן

		אוכלוסיית ישראל ²²			
% המוסלמים באוכלוסייה ממערב לירדן	סה"כ אוכלוסייה	מוסלמים ממערב לירדן	מספר התושבים	הרשאות הפלשתיניות	מוסלמים
47.6%	9,132,516	3,347,416	850,000	2,597,616	4,785,100
48.5%	9,282,516	4,497,416	1 מיליון		899,800
51.1%	9,782,516	4,997,416	1.5 מיליון		

הצהרת העקרונות בין ישראל לבין הפלשתינים והשלום הפק חמקני יותר. מותק צפיה מראש של החתימות מצד הפלשתינים על זכות השיבה, אישרה הכנסת, ב-17 במאי 2000, החלטה האסורת על יישובם של פלטינים פלשתינים בתחום ישראל לפני 1967. עם זאת, זהו פטורן חלקי בלבד.

יאסר ערافت מתכון להכריז על הקמת מדינה פלשתינית עצמאית בספטמבר 2000. לפי החוק הבינלאומי מדינה זו תהא זכאית להעניק אזרחות לכל פלשתיני שירצה בכך. בזאת תירחס כל מושאי-ען של שלום. השיקול הדמוקרטי היה אחד מטעניו היותר משכנעים של "מחנה השלום", על מנת להצדיק העברת שטחים לפלשתינים. טיעון זה אינו משכנע פחות כמשמעותם בפני חורთם של מיליון פלשתינים אל גבולות מדינת ישראל.

שיטפון החורים יחול א-ייציות ויחזק את מגמות ההתרומות בקשר ערבי יש"ע. חבלי עזה הנושט המאוכסן בצפיפות כה גוזלה, שכבר היום אין בו תשויות פרנסת אוכלוסייתו. חבלי יושב אינס מסוגלים אף הם לעמוד בהצפה של מאות אלפי פליטים, קל וחומר, מיליונים, בתוך שטח העיר. הרשות הפלשתינית, שהצליחה בתוך שנים ספורות לדודר את כלכלת ערבי יש"ע מ-3,500 דולרים תמי"ג לנפש ל-1,000 דולרים, בودאי שאינה מסוגלת לבנות בסיס כלכלי המספיק לתמיכת אוכלוסייה התקיימת, ואין אפשרותה לצור תנאים כלכליים לקליות הפליטים שחילcum וחלקם חסרי-מקצוע.

במקביל, הולכת ומתערעת נאמנותה של האוכלוסייה הערבית-ישראלית למולדת ישראל. המכון הישראלי-ערבי שב"גב'ת חביבה" ערך סקר בין אזרחות הערבים של מדינת ישראל וממצא כי 11 אחוזים בלבד (בניגוד ל-38 אחוזים לפני שנים) מגדירים עצם כפלשתינים והוא לא. בראש, ממצאים מגדירים עצם כפלשתינים והוא לא. בראש, הסטודנטים הערבים, אשר במשך אפריל-מאי 2000 ארגנו הפגנות אלימות נגד ישראל, הניפו דגלי פלשתינים והcriyo הכרזות מתהמותו. הם נתמכים, ללא סייג, על ידי חבר הכנסת, אשר הכריז, כי הערבים הישראלים צריכים ללמד מן ההחיזבאללה כיצד להלחם על אדמותיהם, באותו דרך שבה אילץ החיזבאללה את ישראל לסגת מלנון.²⁸

ניתוח בלתי משוחד של המגמות הפלטיניות והdemographic בזירת התיכון חייב להתריע ולהזהיר אותנו מפני הסיכוןים שבכינעה לדרישות הפלשתיניות. אם אין שלום לישראל אין שלום כלל וכלל ■

הדו-פרצופיות האנטי-ישראלית של האו"ם הקללה על העربים לכפות את הנושא. ב-22 בנובמבר 1974, קיבל העratת הכללית החלטה מס' III, 3236, אשר קראה להגדירה עצמית של הפלשתינים, ואשרה את זכותם הבלתי מעורערת לשוב אל בתיהם ואל רכושם, אשר מהם "הועבר או נקרו".

יש לזכור, כי בהקשר זה נתקבלה בעצרת הכללית של האו"ם החלטה 3379 המצחירה, כי הצעינות היא צורה של גענות ואפליה גזעית. ההחלטה זו נחתה רק בדצמבר 1991. בnightה ההחלטה 3236, מ-22 בנובמבר 1974, מציגה רות לפידות נקודת השקפה מקורית. ניסוחה של החלטה מתעלם מן היבטים ההומניטריים של בעיית הפליטים הפלשתינים והופך את זכויותיהם לסוגיה פוליטית. בכך הוא מחליש את הבסיס ההומניטרי של התביעה. החסתה הפוליטיות של החלטה זו, הן המעמידות בספק את חוקיותה ואת תקופתה, משוטות שהיה מוגדר לעקרונות-יסוד של מגלת האו"ם. טענו של ק. ואדי מתאימים במיוחד למחלוקת על זכות השיבה:

כל הפחות, מציעה ההחלטה, כי לעקרדים הפלשתינים יש זכות אבסולוטית לשוב אל שתו ישראל, חרף כל ההתנגדויות שהמדינה עלולה להציג. הצעה כזו, כשלעצמה, שמה לאן את תפיסת "הריבונות השווונית" של מדינות, אשר עליה, לפי סעיף 2(1) של המגילה, מבוסס ארגון האומות המאוחדות. ואולם, ההחלטה 3236 מרחיקה לכת וקובעת, כי לעקרדים הפלשתינים יש לא רק זכות אבסולוטית לשוב אל המדינה הישראלית, אלא אף לעשות כן במוגמהקדם את זהותם הלאומית הנפרדת. קשה לתאר עד כמה הייתה העratת הכללית קרובה לאישור של חורבן, חלקי או כולל, של מדינה חברה.²⁷

כך בניסוח הבורר ביותר: זכות השיבה אינה עולה בקנה אחד עם עקרונות הריבונות והשווון של מגילת האו"ם. המשקנה הבלתי נמנעת היא, כי זכות השיבה של הפליטים הפלשתינים מוגבלת על ידי זכותה של ישראל להתקיים.

ערעור השלום

הליך אוטלו נוצר ב-1993 על מנת להביא לידי של שלום בזירה התיכון. נוצר המרכז של ההסכם היה: הדדיות. כמספר שנים חלפו מאז נחתמה

"יש עם מי ועל מה לדבר. הצדדים מוכנים לדון על הנושאים האמתיים. יש עתה בסיס לשיחות רציניות."

אהוד ברק, ראש הממשלה

בתגובה על הצהרותו של סאייב עריקאת, מרכזו המומי הפלשתיני לשיחות עם ישראל:
"הדרישות, מהם לא ניסוג בשום מקרה, כוללות: מדינה פלשתינית בגבולות ה-4 בימי 1967, אשר בירתה ירושלים ומימוש זכות השיבה".

American Journal of International Law, K. Radley, "The Palestinian Refugees: The Right to Return in International Law" Vol. 586, 1978, ס' 119. דוח, שם, עמ' 28²⁷.

מעריב, 31 במרץ, 2000.²⁸